

«Jeg elsker lokomotiver ...»: En styrkebasert tilnærming til spesielle interesser hos personer med autisme og Asperger-syndrom

Mange personer med en tilstand innenfor autismspekteret har spesielle hobbyer og interesser. Omsorgspersoner, støtteapparat og samfunn bør dra større nytte av dem.

TEKST

Nils Kaland

PUBLISERT 5. mars 2010

ABSTRACT:

«I love steam trains...»: A resource-based approach towards utilizing the special interests of persons with autism and Asperger syndrome.

The purpose of this review article was to evaluate the impact of the special, circumscribed interests that characterize individuals with Asperger syndrome (AS). Studies that encompass this area suggest that these interests are of considerable value: Children and adolescents with autism and AS should be encouraged to use their assets and show other people what they can achieve within certain areas, in school and everyday life. Researchers and teachers can build upon and utilize these valuable interests so that students are able to progress towards their academic, social, emotional, communicative, and behavioural goals.

Key words: circumscribed interests, autism spectrum disorders, Asperger syndrome, motivation, positive/negative impact.

Begrensede, gjentatte, spesielle interesser og aktiviteter hos personer med en tilstand innenfor *autismespekteret* – dvs. autisme, atypisk autisme og Asperger-syndrom (AS) – er et fascinerende og lite studert fenomen. En styrkebasert tilnærming til disse interessene kan bidra til forståelse av lærestil og sterke sider hos disse personene. Gjennom en slik forståelse kan omsorgspersoner og støtteapparat gjøre det lettere for dem å takle hverdagslivets utfordringer.

Rundt 90 prosent av personene med en tilstand innenfor *autismespekteret* har én – eller noen ganger flere – spesielle interesser som opptar dem i betydelig grad (Bashe & Kirkby, 2005; Klin, Danovitch, Merz & Volkmar, 2007). En del av disse barna, og særlig de som får AS-diagnose, kan helt fra 3-årsalderen lære seg store mengder fakta om et spesielt emne, og noen kan ha mer enn én interesse.

Interessene er relativt konsistente, men kan hos noen skifte over tid. Det er identifisert mer enn 250 forskjellige interesseemner hos personer innenfor *autismespekteret* (Klin

mfl., 2007).

Monomane, gjentatte og snevre interesser og aktiviteter er nedfelt i de offisielle diagnosemanualene DSM-IV-TR (APA, 2000) og ICD-10 (WHO, 1993) som ett av hovedkriteriene ved autisme og AS – i tillegg til de øvrige hovedkriteriene, som svekket evne til sosialt samspill og svekket verbal og nonverbal kommunikasjon.

De spesielle interessene og aktivitetene kan inndeles i atferd av lavere og høyere orden. Lavere-orden-atferd er knyttet til lavere utviklings- og funksjonsnivå, med en enkel, stereotyp og sensorisk atferd, ledsaget av motstand mot forandringer. Høyere-orden-atferd er mer kompleks, med bedre kognitive ferdigheter; personen har mer «avanserte» interesser og ferdigheter innenfor et spesielt område (Szatmari mfl., 2006).

I denne artikkelen vil jeg presentere forskning som foreligger omkring fenomenet spesielle interesser hos personer med en tilstand innenfor autismespekteret, med særlig vekt på de med diagnosen AS. Kliniske observasjoner av målgruppen og aspergerpersonens egne erfaringer blir også tatt opp.

Samler informasjon om ting og tang

Barn med autisme og AS kan samle store mengder informasjon om det som interesserer dem. De fleste har en forkjærlighet for objekter som f.eks. hjul på leker, flasker, sko, globuser, kart og pinner.

Andre emner er kollektive transportmidler, passasjerlisten på Titanic, Rommels ørkenkrig, orkaner, geografi, astronomi, planeter, matematikk, kjemi eller dyr. For en utenforstående kan noen av emnene som disse personene tiltrekkes av, synes sære, obskure og sterile.

Med et «fotografisk» minne og en utpreget sans for detaljer kan personer med AS lagre store mengder fakta i hukommelsen. Kunnskaper om data, datagrafikk og dataprogrammering kan være fremragende, og dette er ferdigheter som ofte verdsettes av jevnaldrende, vanlige barn og ungdommer. Den samme grad av motivasjon er derimot ofte totalt fraværende når personer med autisme og AS blir satt til å arbeide med noe som ikke interesserer dem. Karakteristisk for mange med AS er imidlertid at de er generelt tålmodige og utholdende (Søderstrøm, Råstam & Gillberg, 2002), særlig når de får holde på med noe de liker.

Kreative og sosialt aksepterte interesser

De spesielle interessene kan være av kreativ karakter, som frapperende tegne- og maleferdigheter (Myers mfl., 2004; Wiltshire, 2008). Musikkinteresse og musikalitet er også vanlig blant de med autisme og AS (Mercier, Mottron & Belleville 2000). Noen er ekstremt musikalske og kan ha absolutt gehør (Hermelin, 2001). Ifølge Fitzgerald (2005) hadde flere av de store komponistene som Beethoven, Bruckner, Satie og Bartok klare aspergertrekk. Noen interesser kan imidlertid være problematiske, idet en mindretall av tenåringer med AS kan fascineres av eksempelvis våpen, dynamitt, giftstoffer og døden.

Andre menneskers responser på autistiske personers spesielle interesser avhenger i stor grad av hvor sosialt akseptable interessene er. Barn og ungdom med AS som snakker i det uendelige om tannbørster og elektriske ledninger, framtrer naturligvis som mer sære enn de som snakker om hester eller fotball. De spesielle interessene er selvvalgte og selvlærte, ikke fordi disse barna og ungdommene vil ha noe som en «in» i tiden, men ganske enkelt fordi det interesserer dem. Klin og medarbeidere (2007) påpeker at noen barn med AS føler veldig sterkt for interessene sine, som påvirker «... their mood and motivation in striking ways» (s. 98).

«Rundt 90 prosent av personene med en tilstand innenfor autismspekteret har én - eller noen ganger flere - spesielle interesser som opptar dem i betydelig grad»

Når det gjelder voksne med AS, foretrekker mange heller å *skrive* enn å *fortelle* om sin spesielle interesse. Interessene kan utvikle seg til en hobby, og i noen tilfeller også til et framtidig yrke; den voksne blir ofte betraktet som en ekspert innenfor sitt spesielle område.

Noen har mer vanlige interesser

Noen med AS kan ha mer vanlige interesser som for eksempel dyr, ridning og sport, og særlig den type sport som stiller krav til utholdenhet (Attwood, 2006). Både gutter og jenter kan ha samme type interesse, for eksempel å spesialisere seg på Titanic, Rommels ørkenkrig eller å samle på visse typer kort og bilder. Andre tilegner seg fakta innenfor et populærvitenskapelig område.

Noen med AS, særlig jenter, kan ha interesse for kunst, film, TV-programmer, video og dyr (Bashe & Kirby, 2005). Interessen for dyr, men også kunst, er forholdsvis vanlig blant jenter med AS. Dyrene er mer forutsigbare enn mennesker og kan i noen tilfeller bli en erstatning for dem (Attwood, 2006).

Kjønnsforskjeller

Det er imidlertid visse forskjeller mellom gutters og jenters interesser. En jente med AS kan ha en interesse som er typisk for jenter, som å samle på barbie dukker. Forskjellen er imidlertid at jenta *samler på* disse dukkene og kan ha langt flere dukker enn jenter flest. Hun kan bruke dukkene som figurer til å representere faktiske mennesker hun kjenner, og dukkene kan også bli alternative venninner. I motsetning til en del jevnaldrende jenter oppleves dukkene som støttende og inkluderende (Attwood, 2006).

Det finnes også eksempler på at særlig jenter med AS kan utvikle interesser for diktning og klassisk litteratur som for eksempel Shakespeare og Dickens. For noen kan disse interessene bli starten på en karriere som forfatter (Willey, 1999). Å lese og skrive

skjønnlitteratur kan dessuten bidra til større innsikt i andres tanker, følelser og intensjoner, en forståelse som er svekket ved autisme og AS (Kaland mfl., 2002, 2005).

Empiriske studier av spesielle interesser

Det foreligger relativt få empiriske studier av spesielle interesser hos personer med autisme eller AS. I løpet av de siste årene har det imidlertid blitt publisert en håndfull studier om dette emnet.

I en survey-undersøkelse av foreldre til 92 12-årige barn med AS undersøkte Baron-Cohen og Wheelwright (1999) innholdet i de spesielle interessene til disse barna. De kodet interessene i kategorier som blant annet fysikk, matematikk, biologi, psykologi, håndverk, rutiner, fakta, TV/video og sensoriske fenomener. Forskernes hovedhypotese ble bekreftet, nemlig at barn med AS er betydelig mer interessert i emner som er relatert til det de kaller «folkefysikk», enn til hverdagspsykologi. I varierende grad viste barna i Asperger-gruppen interesse for fysiske gjenstander som maskiner, kjøretøy, datamaskiner og astronomi. De hadde derimot mindre interesse for relasjoner mellom mennesker enn en gruppe barn med Tourette-syndrom. Til tross for at fascinasjonen for emner med tilknytning til fysiske gjenstander var størst, var barna også interessert i temaer relatert til blant annet biologi, så vel som til matematikk, sortering, kategorisering og TV. Muligheten for at barnas interesse kunne skåres i flere av kategoriene, for eksempel å huske fakta med tilknytning til fysiske emner, ble imidlertid ikke undersøkt i denne studien.

South, Ozonoff og McMahons (2005) studerte spesielle interesser hos 40 barn og ungdommer med AS og høytfungerende autisme. De fant at noen av de vanligste interessene var japansk animasjon, verdensrommet, fysikk, videospill og Internett, samt mekaniske innretninger, helter, dinosaurer, reptiler og gnagere. Et betydelig antall av barna med AS interesserte seg også for historiske begivenheter og tekniske manualer. Begge gruppene lærte om interessene sine ved å lese om dem, samle relaterte objekter, se på TV eller spille videospill. Mekanisk tilegnelse av fakta var en sentral innlæringsmåte. South og medarbeidere delte imidlertid ikke inn interessene i begrepskategorier, slik Baron-Cohen og Wheelwright (1999) gjorde.

Klin og medarbeidere (2007) gjennomførte en survey-undersøkelse av spesielle interesser hos 96 barn med AS. Barna var gjennomsnittlig 14 år gamle og hadde IQ-verdier innenfor normalområdet. Disse forskerne viste at de spesielle interessene i mange tilfeller kunne inndeles i flere kategorier; en interesse for et emne, for eksempel innenfor fysikk, innebar også å huske fakta som hadde tilknytning til det.

Klin og medarbeidere (2007) mener at det egentlige innholdet i de spesielle interessene ofte først blir identifisert når det foreligger mer detaljert informasjon om de av barnets aktiviteter som har tilknytning til emnet. Eksempelvis kan et barn med AS som fascineres av en historisk person, vise seg å ha interesse for å huske store mengder fakta og trivialiteter om denne personen. Drivkraften i interessene er en intens fascinasjon for emnet. Gjennom mekanisk læring kan barnet eller ungdommen tilegne seg store mengder fakta, men ofte uten dypere innsikt og begrepsmessig forståelse.

Problemet er imidlertid at denne kunnskapen bare i liten grad deles med andre i form av gjensidige samtaler eller felles hobbyer. Barnas ensidige fokus på de spesielle interessene kan derfor hemme utviklingen av kommunikasjon og gjensidig sosialt samspill. Aktiviteter med tilknytning til interessene er imidlertid mangfoldige, og barn med AS har gode muligheter for å dyrke interessene i samspill med andre (Klin mfl., 2007).

«Samfunnstopper, forskere, lærere og foreldre bør få øynene opp for det aktivum disse spesielle interessene er»

Sosiale aktiviteter kan formes slik at de spesielle interessene blir viktige instrumenter når det gjelder å lære å forholde seg til andre mennesker. Eksempelvis fant Boyd, Conroy, Mancil, Nakao og Alter (2007) at ved å anvende autistiske barns spesielle interesser i dyadiske lekesituasjoner med vanlige, jevnaldrende barn, fremmet man også sosialt samspill hos barna med autisme. Interessene ble kanalisert til å bli en konstruktiv faktor med henblikk på å fremme sosial kompetanse. Ved hjelp av kognitivt baserte tiltak, eksempelvis gjennom et samtaleverktøy som KAT-kassen (kognitiv og affektiv terapi; Callesen, Nielsen & Attwood, 2005), kan voksne samtale med barnet med AS og hjelpe det til å bli mer bevisst på sine egne og andres tanker, følelser og handlinger.

Det er langt på vei i en slik kontekst man bør betrakte på Winter-Messiers og medarbeideres (2007) survey-undersøkelse; 23 barn og ungdommer med AS ble intervjuet om de spesielle interessene sine, og foreldrene fylte ut et omfattende spørreskjema med spørsmål om de samme interessene. Disse forskerne la en styrkebasert tilnærming til grunn for sin vurdering av de spesielle interessene, og hvilken rolle de spiller i livet til barn og ungdommer med AS. Winter-Messiers og medarbeideres (2007) hovedbudskap er at de spesielle interessene hos barn og ungdom med AS er konstruktive med henblikk på å utvikle både sosiale og faglige ferdigheter.

Positive sider ved de spesielle interessene

Når man skal se på positive sider ved spesielle interesser hos barn og ungdom med autisme eller AS, vil Winter-Messiers og medarbeideres (2007) undersøkelse være særlig interessant, selv om antall deltakere i denne undersøkelsen var noe mindre enn i de øvrige undersøkelsene som er referert i denne artikkelen. Disse forskerne argumenterer for at det foreligger en interessant relasjon mellom de spesielle interessene og bedring av barnas og ungdommenes emosjonelle tilstand og deres sosiale, sensoriske og finmotoriske ferdigheter. Klinisk erfaring tilsier også at disse interessene har andre positive virkninger på personer med autisme og AS (Attwood, 2006). Nedenfor skal vi se på noen forbindelser der de spesielle interessene synes å ha en positiv effekt på personer med autisme og AS.

Motvekt mot stress og angst. Winter-Messiers og medarbeideres (2007) rapporterte at barna og ungdommene med AS hadde tendens til å fokusere på de spesielle interessene sine når de møtte motgang i hverdagslivet. Dette hjalp mange av dem til å takle vonde tanker og til å få mer kontroll over stress, angst og frustrasjon. En av jentene i undersøkelsen sa at når noe plaget henne, gikk hun for å se til eller ri en hest. Det som stresset henne, ble da gradvis borte. Bass, Duchowny og Llabe (2009), som undersøkte effekten av hesteridning på barn med autisme, fant blant annet at barna ble mer avslappet, oppmerksomme og mer motivert for sosialt samspill. Her kan man trolig se en effekt både av den spesielle interessen som sådan og av den avslappende effekten som ridning rapporteres å ha på mennesker med en utviklingshemning.

En mor fortalte om sønnens store interesse for musikk. Han hadde mye angst, men når han lyttet til musikk, roet han seg ned og alt ble så mye lettere. En annen mor fortalte at sønnen hennes på en positiv måte greide å kanalisere følelsene sine gjennom interessene. Han ble gladere, og det reduserte det negative samspillet i hjemmet.

I noen tilfeller kan noe som personen med AS har fryktet, utvikle seg til å bli en lidenskapelig interesse. Fra klinisk praksis rapporterer Attwood (2006) at flere jenter med AS, som hadde en intens frykt for tordenvær, hadde utviklet en interesse for værsystemer for å kunne forutsi «... when a thunderstorm was imminent» (s. 182). Lisa Pyles (2002), som er mor til en gutt med AS, skriver at sønnens spesielle interesse har vært til hjelp med å få kontroll over det han frykter.

For noen kan de spesielle interessene og aktivitetene representere en måte å trøste seg selv på. De kan også være en hjelp for å falle i søvn. Søvnproblemer er vanlig hos personer med AS, ofte som en følge av angst og uro (Tani mfl. 2005; Øyane & Bjorvatn, 2005).

En kilde til glede. I Winter-Messiers og medarbeideres (2007) undersøkelse fant man at mange av deltakerne opplevde glede og stolthet over interessene sine. Noen interesser synes å kunne tilbakeføres til gledelige begivenheter i livet, knyttet til minner om tider da man følte mer glede ved livet. Luke Jacksom (2002), som har AS, skriver at de spesielle interessene, enten det var dinosaurer eller et spesielt dataspill, alltid var en kilde til glede og sitrende spenning. For Liane Holliday Willey (1999), som er en språkprofessor med AS, er arkitektur og design en av hennes fremste interesser. Etter som hun har blitt eldre, skriver hun, nyter hun den gleden som disse interessene gir henne.

Welton (2007), som er mor til en gutt med AS, og som har skrevet en veiledning for venner og familie om det å ha AS, legger følgende ord i munnen på hovedpersonen, en gutt med dette syndromet: «Når jeg jobber med noe på datamaskinen min og leser og skriver om dinosaurer, føler jeg meg veldig glad og avslappet, og jeg synes det er veldig lett å konsentrere meg og fokusere på emnet» (s. 31).

En måte å skape sammenheng i livet på. Rutinene som preger dagliglivet, kan være en del av en spesiell interesse. De kan også bidra til større grad av forutsigbarhet og sammenheng i tilværelsen. Personer med autisme og AS kan utvikle katalogiserings-

eller ordenssystemer som er basert på en spesiell logikk og symmetri. Da de ofte har vansker med å takle endringer i dagliglivet, kan de spesielle interessene bidra til å skape en viss orden – ved at personene får katalogisert informasjon og utarbeidet tabeller, lister og lignende. Denne type aktiviteter kan ses i sammenheng med kognitive særtrekk; ifølge hypotesen om *svak sentral koherens* har personer innenfor autismespekteret en tendens til å oppfatte *detaljer* av tingene rundt seg, på bekostning av 'gestalter' eller det helhetlige bildet (Happé, 1999). De spesielle interessene kan derfor betraktes som et middel til å skape sammenheng, orden og oversikt.

For ungdom og voksne med AS kan søken etter de reglene og retningslinjene som gjelder i livet, innebære en forkjærlighet for vitenskapelige og samfunnsmessige lover og regler. Dette kan i sin tur åpne for en karriere innenfor yrkeslivet. Mens vanlige barn som oftest utforsker den sosiale verden, tiltrekkes som nevnt barn med autisme og AS mer av gjenstander, maskiner, dyr og vitenskapelige begreper.

Fremmer språk og kommunikasjon. Winter-Messiers og medarbeidere (2007) rapporterte at da de lyttet til lydbåndopptakene av de intervjuene de hadde gjort med barna og ungdommene med AS, fant de at talemønsteret forandret seg når deltakerne snakket om et emne som interesserte dem. De demonstrerte da et større følelsesmessig register, med betydelig mer begeistring. Noen av dem hadde et noe flatt følelsesliv under den første delen av intervjuene, men ble mer entusiastiske når de fikk spørsmål om de spesielle interessene sine. Hos noen økte presisjon og klarhet i utsagnene i betydelig grad – med et større vokabular og en bedre syntaks. Forskerne registrerte også at kroppsspråket ble mer utpreget, blikkontakten bedre og gestene mer uttrykksfulle. Dessuten ble det registrert en betydelig reduksjon i selvstimulering og keitete bevegelsesmønstre.

Da personene med AS vanligvis er lite flinke til å småprate med andre og fange opp hint om passende samtaleemner, er det ofte svært kjærkomment for dem å kunne snakke om noe som interesserer dem; målet bør fortrinnsvis være at denne kommunikasjonen tar form av en samtale og ikke en monolog.

Muliggjør selvhevdelse. Noen ungdommer med AS kan ty til kompensierende strategier som arroganse og lite gjennomtenkte handlinger når de innser at de ikke greier å matche sine jevnaldrende når det gjelder å samspille sosialt (Attwood, 2006). Andre kan derimot fremheve sin kompetanse ved å prøve å imponere folk med kunnskapene sine, med hyppig bruk av tekniske termer og fremmedord. Har voksne med AS en posisjon hvor fagterminologi er utbredt, kan andre mennesker lett la seg imponere over personens kunnskapsnivå. Folk flest kan tolerere, ja til og med beundre, denne litt snåle måten å te seg på (Grandin, 2005).

Bedre selvbilde og en følelse av identitet. Barn og ungdom med AS kan etter hvert utvikle et dårlig selvbilde: På skolen får mange en følelse av at de ikke er spesielt populære blant de andre elevene. De ekskluderes ofte fra vennsgrupper og er nesten uten unntak offer for mobbing (Dubin, 2007; Heinrichs, 2003). Winter-Messiers og medarbeidere (2007) fant at når barna og ungdommene med AS var involvert i

aktiviteter som hadde tilknytning til deres spesielle interesse, virket det positivt inn på selvbildet deres. De fikk også demonstrert at de var «eksperter» med forholdsvis store kunnskaper innenfor sine spesielle interesseområder.

Noen kan identifisere seg sterkt med interessene sine, nemlig at der *er* sine interesser. Som en gutt sa: «Airplanes are who I am» (Winter-Messiers, 2007, s. 149). Attwood (2006) mener at dersom man neglisjerer verdien av de spesielle interessene, risikerer man samtidig å undergrave identiteten til disse barna og ungdommene.

Foreldrenes oppfatninger av interessene. Godt og vel halvparten av foreldrene i Winter-Messiers og medarbeideres (2007) undersøkelse mente at barnas spesielle interesse stort sett hadde en positiv innvirkning på dem. Noen foreldre observerte at barnet deres presterte bedre når det arbeidet med noe som hadde tilknytning til den interessen – i motsetning til når det gjorde noe som ikke var så veldig interessant.

Problemer forbundet med interessene

Blant autismeforskere er det litt ulike oppfatninger når det gjelder verdien av de spesielle interessene hos barn og ungdom med autisme og AS. Klin og medarbeidere (2007) mener at de spesielle interessene spiller en viktig rolle, både når det gjelder type kontakt og kvaliteten på det samspillet barn og ungdom med AS har med andre personer. Dersom barn med AS skal lære å samspille sosialt, vil det forutsette at de evner å tolke andre menneskers verbale og nonverbale kommunikasjon. Det betyr at de bør få muligheter til å trene disse ferdighetene i samspill med andre. Ulempen er imidlertid at en overdreven fiksering på de spesielle interessene kan hemme utviklingen av sosiale og kommunikative ferdigheter. For noen med AS vil disse interessene kunne betraktes som en flukt fra hverdagens krav, eksempelvis med overdreven nettsurfing og dataspill.

I Winter-Messiers og medarbeideres (2007) undersøkelse uttrykte noen av foreldrene bekymring for hvorvidt barnas interesser ville være sosialt akseptable. Andre fryktet at de kunne være upassende for alderen. Alt i alt vurderte foreldrene noen av interessene som mindre akseptable, andre som greie nok. Barna og ungdommene brukte imidlertid mye tid og energi på blant annet videospill, som hadde tendens til å gå på bekostning av samspill med andre mennesker. Noen av foreldrene fryktet at de spesielle interessene kunne hindre opptak til høyere utdanning eller gjøre det vanskelig for ungdommene å komme ut i arbeidslivet.

Bør man fremme de spesielle interessene?

Hans Asperger (1944/1991) mente at personer med AS kan utføre arbeidsoppgaver på en bemerkelsesverdig god måte. De besitter kompenserende ferdigheter, og ofte tenker de på originale måter. Deres ensprete fokusering kan gi frapperende resultater på enkelte områder, og den kan i betydelig grad kan veie opp for vanskene de har, mente han.

Som nevnt har forskere et noe ulikt, men overveiende positivt syn på de spesielle interessene hos personer med autisme og AS. Klin og medarbeidere (2007) mener de

spesielle interessene hos personer med autisme og AS spiller en viktig rolle, både når det gjelder den type kontakt de tar, og kvaliteten på det samspillet de har med andre personer. Sosialt samspill forutsetter imidlertid at barna med AS greier å tolke andre menneskers verbale og nonverbale kommunikasjon, intensjoner og holdninger.

På den annen side argumenterer Winter-Messiers og medarbeidere (2007) for at barna og ungdommene med AS viser et større følelsesmessig register når de beskjeftiger seg med de spesielle interessene sine. Vokabular, syntaks og kroppsspråk synes å bli bedre, gestene mer uttrykksfulle. Dessuten reduseres selvstimulering når de er absorbert i interessene sine, og motorikken bedres. I tråd med dette hevder Ozonoff, Dawsom og McPartland (2002) at man bør benytte alle muligheter til å innlemme barnets interesser i skolerelaterte aktiviteter. Når man gjør det, vil en »... maximize the likelihood that these interests will some day be channelled in a functional way that leads to a job or a career» (s. 124).

«Gjennom interessene sine kan barn og ungdommer med autisme få bruke sine sterke sider og vise andre at de kan prestere innenfor bestemte områder»

I skolesammenheng er de spesielle interessene interessante som et middel, om enn ikke som et mål i seg selv. Skolens oppgave er blant annet å hjelpe disse barna til å takle de problemene de sliter med i hverdagen, og en opplæringsmodell basert på elevens *sterke* sider kan gå parallelt med problemløsningsstrategier (Winter-Messiers, 2007). Det vil derfor være mer produktivt å arbeide *for* interessene enn *mot* dem – og kanskje bidra til å kanalisere dem inn i fag som kan legge grunnlaget for fremtidige studier eller et yrke. Som vi skal se nedenfor, er de spesielle interessene og ferdighetene som mange av disse barna og ungdommene har, å betrakte som et aktivum man simpelthen ikke har råd til å overse. Ved å trekke veksler på Asperger-elevens spesielle interesse i noen skolefag vil man dessuten kunne motivere ham eller henne til å arbeide med mindre populære fag.

Et viktig moment som skulle tale for å fremme de spesielle interessene, er at de er viktige for motivasjon og selvbilde. Når barna og ungdommene i Winter-Messiers og medarbeideres (2007) undersøkelse ble spurt om planene sine etter videregående skole, hadde så godt som alle klare mål for videre utdanning og karriere. Selv mente de at de spesielle interessene kunne legge grunnlaget for et fremtidig yrke, og de betraktet dem som et middel til å nå fremtidige mål.

I arbeidslivet bør man være oppmerksom på den verdien personer med AS representerer når de får oppgaver som passer for dem. I en nyere undersøkelse fant Hofvander og medarbeidere (2009) at 29 av 122 personer med AS hadde tatt eksamen ved universitet eller høyskole. Til tross for at mange med AS har et forholdsvis høyt

utdanningsnivå, er likevel bare en minoritet av dem beskjeftiget i det ordinære arbeidslivet. En rekke uheldige forhold synes å medvirke til dette. Det må kunne sies at man har et langt stykke vei å gå, ikke minst i det norske samfunn, når det gjelder å se muligheter og skape arbeidsoppgaver for unge mennesker med en utviklingshemning. Arbeidsløshet betyr ikke bare redusert inntekt. Som for de fleste andre mennesker i samfunnet virker den nedbrytende, særlig på mental helse. Når det gjelder ungdom og voksne med AS, er det grunn til å anta at arbeidsledighet tapper disse personene for det de måtte ha av selvtillit og initiativ. Attwood (2006) påpeker at når han som terapeut ber noen med AS om å beskrive seg selv, forteller de vanligvis hva de gjør; han eller hun forteller om jobben (hvis de har noen), om spesielle interesser, men mindre om familie og sosialt nettverk. Temple Grandin, som har AS, sier at hennes identitet er knyttet til det hun *gjør*, dvs. til arbeidet sitt; det å være travelt opptatt med arbeid holder tankene hennes borte fra det hun savner. Hun mener for øvrig at velmenende mennesker og fagfolk bekymrer seg for mye for det sosiale livet til mennesker med AS: «I make social contacts via my work. If a person develops her talents, she will have contacts with people who share her interests» (Grandin 1995, s.139).

Det finnes imidlertid noen kreative og risikovillige personer som ser muligheter i arbeidslivet for personer med autisme og AS; man trekker veksler på det de interesserer seg for og mestrer. Det danske IT-selskapet *Specialisterne* tilsetter bare personer med autisme eller AS, og dette firmaet har blitt en stor suksess. Ideen har vakt interesse i flere land, som ønsker å adoptere den. Det dreier seg om «social business», der man blander foretning med idealisme og «... skaber nye muligheder for mennesker med autismspektrumforstyrrelse» (Sonne, 2009, s. 24). De fleste av disse ungdommenes store lidenskap er datarelatert kunnskap, og denne interessen passer som hånd i hanske for de IT-relaterte arbeidsoppgavene de får å løse. Gjennom de spesielle interessene og evnene sine oppfyller de noen av næringslivets behov. De arbeider for en rekke store danske og internasjonale selskaper – på konkurransemessige betingelser.

Personer med autisme eller AS som ikke takler sosiale situasjoner så godt, kan vise uvanlig styrke på enkelte ikke-sosiale områder. De bør derfor møtes med innsikt og forståelse. De spesielle interessene er ofte knyttet til de sterke sidene deres og er derfor en potensiell kongevei til motivasjon, trivsel, utdanning og et mulig fremtidig yrke. Et annet spørsmål er om samfunnet ser seg råd til å gi disse personene en adekvat opplæring og legge til rette for et meningsfullt arbeid for dem.

Konklusjon

Empiriske studier av og kliniske erfaringer med spesielle interesser hos personer med autisme og AS viser at interessene deres overveiende representerer en betydelig styrke hos disse personene. Gjennom interessene sine kan personene få bruke sine sterke sider og vise andre at de kan prestere innenfor bestemte områder. Samfunnstopper, forskere, lærere og foreldre bør få øynene opp for det aktivum interessene deres er, og hvordan de kan bidra til å hjelpe disse personene til å utvikle seg, både emosjonelt, sosialt og faglig.

Nils Kaland

Høgskolen i Lillehammer

Serviceboks

2626 Lillehammer

Tlf. 61 28 83 81

E-post nils@kaland.net

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 47, nummer 3, 2010, side 218-223

TEKST

Nils Kaland

KONTAKT: nils.kaland@hil.no

+ **Vis referanser**

Referanser

American Psychiatric Association (2000). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed., text rev.). Washington, DC: American Psychiatric Association.

Asperger, H. (1944/1991). «Autistic Psychopathy» in Childhood (Frith, U., translation & annotation). I: U. Frith (red.), Autism and Asperger syndrome (ss. 37-92). New York: Cambridge University Press (originalarbeid publisert i 1944).

Attwood, T. (2006). The complete guide to Asperger's syndrome. London: Jessica Kingsley Publishers.

Baron-Cohen, S., & Wheelwright, S. (1999). «Obsessions» in children with autism or Asperger syndrome: Content analysis in terms of core domains of cognition. British Journal of Psychiatry, 175, 484-490.

Bashe, P. R., & Kirby, B. L. (2005). The OASIS guide to Asperger syndrome: Advice, support, insight, and inspiration. New York: Crown.

Bass, M. M., Duchowny, C. A., & Llabe, M. M. (2009). The effect of therapeutic horseback riding on social functioning in children with autism. Journal of Autism and Developmental Disorders, 39, 1261-1267.

Boyd, B. A., Conroy, M. A., Mancil, G. R., Nakao, T., & Altar, P. J. (2007). Effects of circumscribed interests on the social behaviors of children with autism spectrum disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders, 37, 1550-1561.

Callesen, K., Nielsen, A. M., & Attwood, T. (2005). KAT-kassen. Kognitiv-affektiv trening. København: Cat-kit.com.

Dubin, N. (2007). Asperger syndrome and bullying. Strategies and solutions. London: Jessica Kingsley Publishers.

Fitzgerald, M. (2005). The genesis of artistic creativity. Asperger's syndrome and the art. London: Jessica Kingsley Publishers.

Grandin, T. (1995). Thinking in pictures and other reports from my life with autism. New York: Doubleday.

Grandin, T. (2005). A personal perspective of autism. I F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin & D. Cohen (red.), Handbook of autism and pervasive developmental disorders (ss. 1276-1286). New Jersey:

Wiley.

Happé F. (1999). Autism: Cognitive deficit or cognitive style? *Trends in Cognitive Sciences*, 3, 216-222.

Heinrichs, R. (2003). Perfect targets. Asperger syndrome and bullying. Practical solutions for surviving the social world. Kansas: Autism Asperger Publishing Company.

Hermelin, B. (2001). Bright splinters of the mind. A personal story of research with autistic savants. London: Jessica Kingsley Publishers.

Hofvander, B., Delorme, R., Chaste, P., Nydén, A., Wentz, E., Ståhlberg, O., Herbrecht, E., Stopin, A., Anckarsäter, H., Gillberg, C., Råstam, M., & Leboyer, M. (2009). Psychiatric and psychosocial problems in adults with normal-intelligence autism spectrum disorders. *BMC Psychiatry*, <http://www.biomedcentral.com/1471-244X/9/35>

Jackson, L. (2002). *Freaks, Geeks and Asperger syndrome: A user guide to adolescence*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Kaland, N., Møller-Nielsen A., Callesen, K., Mortensen, E. L., Gottlieb D., & Smith, L. (2002). A new 'advanced' test of theory of mind: Evidence from children and adolescents with Asperger syndrome. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 517-528.

Kaland, N, Møller-Nielsen, A., Smith, L., Mortensen, E. L. Callesen, K., & Gottlieb, D. (2005). The Strange Stories test: A replication study with children and adolescents with Asperger Syndrome. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 14, 73-82.

Klin, A., Danovitch, J. H., Merz, A. B., & Volkmar, F. R. (2007). Circumscribed interests in higher functioning individuals with autism spectrum disorders: An exploratory study. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 32, 89-100.

Mercier, C., Mottron, L., & Belleville, S. (2000). Psychosocial study on restricted interest in high-functioning persons with pervasive developmental disorders. *Autism*, 4, 496-425.

Myers, P, Baron-Cohen, S., & Wheelright, S. (2004). *An exact mind. An artist with Asperger syndrome*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Ozonoff, S., Dawson, G., & McPartland, J. (2002). *A parent's guide to Asperger syndrom & high-functioning autism. How to meet the challenges and help your child thrive*. New York: Guildford Press.

Pyles, L. (2002). *Hitchhiking Through Asperger Syndrome*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Sonne, T. (2009). Autisme som konkurrencemæssig fordel i erhvervslivet. *Autisme i dag*, 36, 24-25.

South, M., Ozonoff, S., & McMahon, W. M. (2005). Repetitive behavior profiles in Asperger syndrome and high-functioning autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 35, 145-158.

Szatmari, P., Georgiades, S., Bryson, S., Zwaigenbaum, L., Roberts, W., Mahoney, W., Goldberg, J., & Tuff, L. (2006). Investigating the structure of the restricted, repetitive behaviours and interests domain of autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 582-590.

Søderstrøm H., Råstam M., & Gillberg, C. (2002). Temperament and character in adults with Asperger syndrome. *Autism*, 6, 287-297.

Tani, P., Lindberg, N., Joukamaa, M., Nieminen-von Wendt, T., von Wendt, L., Appelberg, B., Rimón, R., & Porkka-Heiskanen, T. (2004). Asperger syndrome, alexithymia and perception of sleep. *Neuropsychobiology*, 49, 64-70.

Welton, J. (2007). *Hva kan jeg fortelle deg om Asperger syndrom? En guide for venner og familie*. Oslo: Kommuneforlaget.

Willey, L. H. (1999). *Pretending to be normal. Living with Asperger's syndrome*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Willey, L. H. (2006). To tell or not to tell: That is the Aspie question. I: D. Murray (red.), *Coming out Asperger. Diagnosis, disclosure and selv-confidence* (ss.19-31). London: Jessica Kingsley

Publishers.

Wiltshire, S (2008). Catalogue 2008. Utvalgte arbeider.

Winter-Messiers, M. A. (2007). From tarantulas to toilet brushes. Understanding the special interest areas of children and youth with Asperger syndrome. *Remedial and Special Education*, 28, 140-152.

Winter-Messiers, M. A., Herr, C. M., Wood, C. E., Brooks, A. P., Gates, M. A. M., Houston, T. L., Kelly, I., & Tingstad, K. I. (2007). How far can Brian ride the Daylight 4449 Express? A strength-based model of Asperger syndrome based on special interest areas. *Focus on Autism and other Developmental Disabilities*, 22, 67-79.

World Health Organization (1993). The ICD-10 classification of mental behavioral disorders. Diagnostic criteria for research. Geneva: Author.

Øyane, N. M.F., & Bjorvatn, B. (2005). Sleep disturbances in adolescents and young adults with autism and Asperger syndrome. *Autism: The International Journal of Research and Practice*, 9, 83-94.